

Kielemme käytäntö

Suomen akatemian kielilautakunnan tiedonantoja

WSOY:n tiedustelun johdosta käsiteltiin kysymystä kotieläinrotujen nimestä (*hannoverilainen hevonen* — *hannoverinhevonen* jne.). Päädyttiin suosittelemaan sekä rotua että eläinyksilöä tarkoittaviin sanoihin genetiiviä ja yhteen kirjoittamista, milloin sana ei tule kovin raskaaksi (*arabianhevonen, juutinhevonen, holsteininori, belgianamma, pohjoisruotsinhevonen*, mutta muuten adjektiivia: *tanskalainen maatiaissika, kirjjava saksalainen jättiläiskaniini*).

Fil. maist. Eija Palsbon tiedustelun johdosta suositeltiin itämaisten mattojen nimiin seuraavia periaatteita:

1) matonnimet, joiden alkuosa on kylän, kaupungin tai vastaavan nimi, kirjoitetaan genetiivialkuisina: ardebilmatto, kirmanmatto, širazmatto; tätä voi perustella sillä, että paikannimi on jo sellaisenaan tullut maton nimeksi;

2) matonnimet, joiden alkuosa on maan, maakunnan tai vastaavan nimi, kirjoitetaan genetiivialkuisina sanaliittoina: Persian matot, Afganistanin matot;

3) matonnimet, joiden alkuosa on heimonnimi, kirjoitetaan nominatiivialkuisina: afganimatot, ersarimatot, kurdimatot;

4) matonnimet, joiden alkuosa ilmaisee tekniikan tai tyyppin olematta paikan- tai heimonnimi, kirjoitetaan

nominatiivialkuisina: kasakmatot, kelimmatot, kang-matot.

Suomen Kartografisen seuran ehdotuksen mukaisesti päätettiin suositella etusijaan kirjoitus- ja ääntöasua *tussi*; asu *tussi* jätettiin toistaiseksi sen rinnakkaismuodoksi.

Toimistonhoitaja esitti seuraavan alustuksen:

23. 10. 1929 SKS:n lisätty kielitieteellinen valiokunta käsitteli eräitä tri Airilan sille alistamia geminaattakysymyksiä. Päädyttiin suosittelemaan mm. seuraavia »lukuisiin yksityistapauksiin soveltuvia ohjeita».

»2) Latinan *ex*-prefiksin jatkajan *s*-aineksen ja sen jälkeisen (alkuperäisen tai *c*:stä syntyneen) *s*:n muodostaman geminaatan asemesta suomessa on oleva yksinäis-*s*; esim.: *ekstirpattio*, *eksentrinen*, *eksikkaattori*. 3) Latinan *trans*-prefiksin jatkajan *s*-aineksen ja senjälkeisen *s*:n muodostama geminaatta säilytettäköön suomessakin — varsinkin riveillejaon helpottamiseksi; siis: *transskriptio*, *transsubstantiaatio*, *transscendenttinen*.»

Näitä ohjeita ei Vierasperäiset sanat noudata *ex*-prefiksin kohdalla. Hakusanoina on mm. (otan vain yhden esimerkin kutakin kantaa) *eksekutiivinen*, *eksellenssi*, *eksentrinen*, *ekseptionaalinen*, *ekserpoida*, *eksessi*, *eksiili*, *eksisio*, mutta myös *ekssekvoida*, *ekssik-*

kaatti, ekspektanssi, eksspiraatio, eksstinktio, eksstirpaatio, eksksudaatio. Nykysuomen sanakirja kirjoittaa ohjeen ja Ison Tietosanakirjan mukaisesti *eksekutiivinen, eksellenssi, eksentrinen, eksisteerata, ekspiraatio, ekstirpaattori*.

Trans-sanoissa Airilan luettelo noudattaa ohjetta, mm.: *transscendenssi, transskriptio, transspiraatio, transsubstantiaatio, transsudaatio, transsumptio*.

Tämä kirjoitustapa saa hyvin vähän tukea muista kielistä. Eräitä vertailuja: *L a t i n a* (Adolf Streng, Latinalais-suomalainen sanakirja 1933): *transcendo* — *transscendo, transcribo (transscribo), transilio (transsilio), transulto, transuo*. *R a n s k a* (Nouveau Larousse universel 1949): *transcendant, transcription, transept, transpiration, transsonique, transsubstantiation, transsudation*. *E n g l a n t i* (H. C. Wyld, The Universal Dictionary of the English Language 1936): *transcend, transcribe, transect, transept, transilient, transpire, transsubstantiate, transudation*. *S a k s a* (Der grosse Brockhaus 1957): *Transept, Transistor, transkribieren, Transpiration, transsonisch, Transsubstantiation, Transsudat, transzendent*. *T a n s k a* (Dansk sproгнаevn, Retskrivningsordbog 1955): *transcendens, transpiration, transskribere, transsubstantiation*. *R u o t s i* (Svenska akademiens ordlista 1951): *transcendens, transkribera, transpiration, transsibirisk, transsubstantiation, transumera*. — Englanti siis on johdonmukaisella yksinäis-s:n kannalla, ranskassa, saksassa, tanskassa ja ruotsissa taas on yleensä konsonantin edellä *s*, vokaalin edellä *ss*. Tästä on poikkeuksena ranskassa ja saksassa *transept* < lat. *trans-saeptum*, saksassa lisäksi *Transistor* < lat. *trans-sistor*, ruotsissa *transumera* < lat. *trans-sumere*, tanskassa *transskribere*.

Suomessakin kirjoitus horjuu. Iso Tietosanakirja kirjoitti 1937 *transcendenssi, transskriptio, transspiraatio*, mutta

transsubstantiaatio, transsudaatio, transsumptio, ja Virittäjästäkin tapaa poikkeavaa käytäntöä (*transskriptio*: K. B. Wiklund 1928, Kai Donner 1934). Maatalouden sanakirja 1958 kirjoittaa *transspiraatio, transsudaatti*.

Konsonantin edellä *ss* tietysti on kokonaan etymologinen, ei foneettinen merkintä. Mielestäni sopii harkita, onko aihetta suomessa pysyä tällä etymologisella kannalla vastoin kaikkien edellä esimerkkeinä olevien Euroopan kielten kantaa — edes latinassa ei etymologinen kirjoitustapa ole vakiintunut. *A i n o a* nykykielinen konsonantinetisen *ss*:n esimerkki on tanskan *transskribere*. Tavujaossa tietysti etymologinen kirjoitustapa on eduksi, mutta kun Euroopan suuri kielet tulevat toimeen ilman sitä, en voi katsoa perustetta kovin painavaksi. Vokaalin edellä *ss*:llä on myös foneettista merkitystä, ja tässä asemassa sillä siten on aivan toinen oikeutus. Ehdotan, että näissä sanoissa kirjoitetaan konsonantin edellä *s*, vokaalin edellä *ss*.

Eks-sanat ovat hiukan toisessa asemassa. Ensiksikin Euroopan pääkielet käyttävät *x*:ää, joten kirjoituskuva eroaa meikäläisestä. Esim. englannissa ja ruotsissa kirjoitetaan yleensä *xc* ja *xs*. Tanskassa ja norjassa käytetään *ks*:ää, ja tanskan Retskrivningsordbog kirjoittaa *eksekution, eksekvere, eksil, eksistens, ekspektance, ekskspiration* — siis *s* niin vokaalin kuin konsonantin edellä paitsi sanassa *ekkspiration*. Toiseksi: johdonmukainen vokaalin jälkeinen *ss* veisi tässä mahdollomuuksiin (esim. englannissa ja ruotsissakin kirjoitetaan *exe(cution), exil, exist-*). Kuitenkin pidän omasta puolestani hyvin luonnollisena esim. Maatalouden sanakirjan suosittelemaa *ekksudaattia*. Toinen sana, jossa *ss* on varsin mahdollinen, on *ekssikkaatti* (näin molemmat Tietosanakirjat; Y. Talvitien

v. 1952 ilmestyneessä Tekniikan ja kaupan sanakirjassa *eksikkaattori*). *Ekssekvoida* — tarvinneeko muuten kukaan suomessa tätä sanaa? — kirjoitetaan ruotsissa (akatemian sanakirjan mukaan) *exekvera*. — Ehdotan, että *eks*-sanoissa palataan ainakin lähelle v:n 1929 ohjetta, jollei suoraan sen kannalle.

Kielilautakunta päätti suosittaa *trans*-sanoihin vokaalin edelle kaksinkertaista, konsonantin edelle yksinkertaista *s*:ää (*transsendenssi*, *transsubstantiaatio*, *transsudaatio*, *transsumptio* — *transkriptio*, *transpiraatio*), *eks*-sanoihin kauttaaltaan yksinkertaista *s*:ää (*eksudaatio*, *ekstinktio*).